

Національна академія правових наук України

Науково-дослідний інститут
державного будівництва та місцевого самоврядування

Відділ проблем теорії держави і права



ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Вченої ради НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України
(протокол № 8 від «31» липня 2025 р.)
Світлана СЕРЬОГІНА
_____ 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ,
«ІНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»**

Код за ОНП – ОК 7

Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень
Галузь знань	08 «Право»
Спеціальність	081 «Право»
Освітня програма	ОНП «Право»
Статус навчальної дисципліни	обов'язкова
Загальний обсяг	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Форма підсумкового контролю	іспит
Термін викладання	4 семестр
Мова викладання	українська мова
Рік набору	2025

Харків – 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Інституційне право Європейського Союзу» розроблена на основі освітньо-наукової програми «Право», навчальних планів для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2025. 32 с.

Розробники:

Петришин Олег Олександрович, кандидат юридичних наук, старший дослідник, вчений секретар Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України;

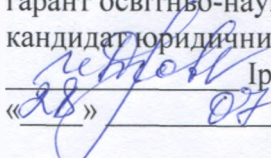
Новіков Євген Андрійович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

Затверджено на засіданні Вченої ради НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

(протокол № 8 від «31» липня 2025 р.)

ПОГОДЖЕНО

гарант освітньо-наукової програми
кандидат юридичних наук, доцент


Ірина БОДРОВА
«28» _____ 2025 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «Інституційне право Європейського Союзу» розроблена відповідно до освітньо-наукової програми «Право» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», навчальних планів НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

Найменування показників		Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
Кількість кредитів ЄКТС – 4		Галузь знань – 08 Право Спеціальність – 081 Право Рівень освіти – третій (освітньо-науковий)	Обов'язкова	
Кількість модулів – 2			Рік підготовки третій, четвертий	
Загальна кількість годин – 120			Семестр 4	
Загальний розподіл годин:			Денна форма навчання	Заочна форма навчання
			Лекції	
			24 год.	24 год.
			Практичні, семінарські заняття	
			16 год.	8 год.
		Самостійна робота		
		80 год .	88 год.	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання	Форми контролю:		
аудиторних – 40 год.	аудиторних – 32 год.			
самостійної роботи – 80 год.	самостійної роботи – 88 год.			
		поточний модульний підсумковий контроль – іспит		

Мета навчальної дисципліни.

Метою навчальної дисципліни «Інституційне право Європейського Союзу» є формування у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» цілісної системи доктринальних і прикладних знань про інституційну архітектуру Європейського Союзу, систему та ієрархію джерел права ЄС, повноваження, склад і порядок функціонування інститутів та органів ЄС, особливості правотворчого, правозастосовного та юрисдикційного процесів у наднаціональному правопорядку, а також правовий механізм взаємодії між Україною та ЄС в умовах започаткованого у червні 2024 року переговорного процесу про вступ. Дисципліна спрямована на формування у здобувача компетентностей, необхідних для проведення оригінального наукового дослідження з інституційно-правової

проблематики ЄС, доктринального тлумачення первинного та вторинного права Союзу, критичного аналізу практики Суду Європейського Союзу, а також для участі у розробленні правових позицій щодо адаптації національного законодавства до права ЄС.

Завдання навчальної дисципліни:

- поглибити знання про правову природу Європейського Союзу, історичні етапи європейської інтеграції від Декларації Шумана 1950 р. до Лісабонського договору 2007 р. та постлісабонських реформ, концептуальні підходи до розуміння правопорядку ЄС у вітчизняній і зарубіжній доктрині;
- сформувати системне розуміння принципів функціонування Союзу – наділення повноваженнями, субсидіарності, пропорційності, лояльної співпраці, інституційного балансу, верховенства, прямої дії та автономії права ЄС;
- забезпечити доктринальне опанування системи джерел права ЄС: установчих договорів, Хартії основоположних прав ЄС, загальних принципів права, регламентів, директив, рішень, рекомендацій, висновків, міжнародних угод ЄС, а також актів делегованих та виконавчих повноважень у розумінні статей 290-291 ДФЄС;
- сформувати поглиблені знання про склад, повноваження, внутрішню організацію та порядок функціонування основних інститутів Союзу – Європейського Парламенту, Європейської Ради, Ради ЄС, Європейської Комісії, Суду ЄС, Європейського центрального банку та Рахункової палати, а також консультативних і допоміжних органів та агенцій;
- розкрити особливості законодавчого процесу ЄС – звичайної та спеціальної законодавчих процедур, ролі національних парламентів у механізмі субсидіарного контролю, процедур ухвалення бюджету, укладання міжнародних угод та переглядання установчих договорів;
- сформувати у здобувачів навички аналізу практики Суду ЄС, зокрема процедур преюдиційного звернення, позову про невиконання зобов'язань, позову про скасування акта, позову про бездіяльність, позову про відшкодування шкоди, та концепцій, вироблених Судом у справах Van Gend en Loos, Costa v ENEL, Internationale Handelsgesellschaft, Simmenthal, Foto-Frost, Les Verts, Francovich, Kadi, Achmea, Wightman, Pringle;
- розкрити правові засади відносин Україна – ЄС в контексті Угоди про асоціацію 2014 р., рішення Європейської Ради 14 грудня 2023 р. про започаткування переговорів про членство, ухвалення переговорної рамки 25 червня 2024 р;
- забезпечити формування навичок самостійного наукового дослідження інституційно-правової проблематики ЄС з використанням ресурсів EUR-Lex, CURIA, бази даних Європейського Парламенту, наукових видань, доктринальних монографій українських і зарубіжних правників;
- сформувати готовність здобувачів до здійснення науково-експертної діяльності з питань відповідності проєктів національних нормативно-правових актів зобов'язанням України за Угодою про асоціацію та *acquis* ЄС.

Пререквізити: «Сучасна теорія держави і права: пізнавальні та прикладні аспекти», «Філософія», «Іноземна мова», «Основи науково-дослідної діяльності», «Належне урядування та верховенство права: питання імплементації європейських стандартів», «Методологія педагогічної діяльності в вищій школі»,

Кореквізити: «Педагогічна практика», дисципліни вільного вибору здобувача публічно-правового спрямування

Постреквізити: наукова складова освітньо-наукової програми (підготовка дисертації).

2. Очікувані результати навчання

Викладання навчальної дисципліни забезпечує формування у здобувача вищої освіти загальних і спеціальних компетентностей та досягнення результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 Право для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 31.07.2023 р. № 924, а також освітньо-науковою програмою «Право», а саме:

Загальних компетентностей:

ЗК01. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК03. Здатність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.

ЗК04. Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень.

ЗК01.01. Здатність вести наукову дискусію, переконливо і коректно відстоювати власні погляди, демонструвати інтелектуальну чесність і вміння працювати з критикою.

ЗК01.02. Здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися впродовж життя, оцінювати рівень власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію й мобільність.

ЗК01.03. Здатність працювати в міжнародному контексті, адаптуватися та діяти в нових ситуаціях

Спеціальних (фахових) компетентностей:

СК01. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі права та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей.

СК02. Здатність застосовувати методи правового і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

СК04. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері права та забезпечувати якість виконуваних досліджень; дотримання права інтелектуальної власності та стандартів академічної доброчесності.

СК05. Здатність моделювати оптимальні варіанти вирішення складних правових проблем, прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

СК06. Здатність здійснювати експертну діяльність у сфері права.

СК07. Здатність виявляти нові інституційні етичні виклики та етичні виклики в житті суспільства і пропонувати для них правові механізми розв'язання.

СК01.01. Здатність до розв'язання комплексних проблем функціонування національного права на основі поглибленого і системного розуміння сутності та закономірностей розвитку державно-правових явищ та процесів.

СК01.02. Здатність оцінювати вплив правових явищ і процесів на стан і перспективи державного розвитку, прогнозувати розвиток правової системи, правової політики у сфері державного будівництва та місцевого самоврядування.

СК01.03. Здатність здійснювати науково-інтерпретаційну діяльність у правовій сфері, аналізувати національну правову систему на предмет інтеграції та адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Програмних результатів навчання:

РН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання у сфері права і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, отримання нових знань та здійснення інновацій.

РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми права державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

РН03. Застосовувати у фаховій діяльності знання та розуміння системи права, історії світової та української правової думки, сучасної правової доктрини, а також основних напрямів та провідних тенденцій у розвитку права.

РН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні аргументи, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні наукові джерела; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого правового та загальносоціального контекстів.

РН05. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з права та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного наукового інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу передових концептуальних і методологічних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.

РН10. Готувати правові висновки, пропозиції та рекомендації за результатами правового дослідження.

РН11. Здійснювати доктринальне тлумачення норм національного, міжнародного та права Європейського Союзу, здійснювати порівняльний аналіз правових явищ та процесів у різних правових системах.

РН01.01. Розуміти закономірності розвитку суспільства, держави і права та їх взаємозв'язки, розробляти пропозиції і рекомендації щодо удосконалення правового регулювання, імплементації європейських правових стандартів.

РН01.02. Вміло тлумачити та ефективно застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері державного будівництва та місцевого самоврядування, узагальнювати правозастосовну, муніципальну, судову практику.

РН01.03. Здійснювати діяльність з впровадження результатів науково-дослідних розробок у систему національного законодавства та практику нормотворчих і правозастосовних органів, демонструвати вміння складати науково-правові висновки, проекти правових актів.

РН01.04. Використовувати практичний досвід прийняття виважених і обґрунтованих з точки зору правових вимог рішень як у стандартних, так і в нестандартних умовах юридичної діяльності, вміти формулювати та відстоювати правову позицію.

РН01.05. Демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної комунікації, вміння працювати в команді дослідників, ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях, дотримуючись принципів наукової етики.

РН01.06. Демонструвати власну академічну і професійну доброчесність, здатність до особистісного професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Предметні компетентності здобувача вищої освіти

У результаті освоєння навчальної дисципліни у здобувача вищої освіти формується інтегральна компетентність, яка включає в себе здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати

комплексні проблеми у сфері інституційного права Європейського Союзу, застосовувати у цій сфері науково-дослідницьку методологію, у тому числі:

ПК-1. Здатність системно розуміти правову природу Європейського Союзу як наднаціональної інтеграційної організації *sui generis*, відмежовувати її від класичних міжнародних організацій та федеративних утворень.

ПК-2. Здатність застосовувати концептуальні засади правопорядку ЄС – автономії, верховенства, прямої дії, прямого ефекту, узгодженого тлумачення – у науковому дослідженні та правозастосовній діяльності.

ПК-3. Здатність аналізувати систему та ієрархію джерел права ЄС (установчі договори, Хартія основоположних прав, загальні принципи, регламенти, директиви, рішення, делеговані та виконавчі акти, рекомендації, висновки, міжнародні угоди ЄС).

ПК-4. Здатність визначати склад, повноваження, внутрішню організацію та порядок функціонування інститутів ЄС, моделювати їх взаємодію в межах принципу інституційного балансу.

ПК-5. Здатність аналізувати процедури правотворчості ЄС – звичайну законодавчу процедуру, спеціальні законодавчі процедури, процедури ухвалення делегованих та виконавчих актів, процедури укладання міжнародних угод і перегляду установчих договорів.

ПК-6. Здатність здійснювати правову експертизу актів інститутів ЄС на відповідність установчим договорам, принципам субсидіарності, пропорційності та основоположним правам, гарантованим Хартією.

ПК-7. Здатність аналізувати юрисдикцію Суду ЄС, виокремлювати основні категорії справ, тлумачити прецедентні рішення Суду та відстежувати доктринальну еволюцію його позицій.

ПК-8. Здатність характеризувати правовий механізм відносин Україна – ЄС, оцінювати ступінь адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС у переговорних кластерах, виявляти прогалини та формулювати пропозиції з гармонізації.

ПК-9. Здатність використовувати ресурси EUR-Lex, CURIA, бази даних Європейського Парламенту, фахові періодичні видання та доктринальні джерела для проведення оригінального дослідження інституційно-правової проблематики.

ПК-10. Здатність здійснювати порівняльно-правовий аналіз інституційного права ЄС та національних публічно-правових інститутів, виявляти перспективи рецепції європейських стандартів у правову систему України.

Очікувані результати навчання здобувача вищої освіти

У результаті освоєння навчальної дисципліни «Інституційне право Європейського Союзу» здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

РН НД-1. Демонструвати знання правової природи ЄС як інтеграційного утворення *sui generis*, історичних етапів європейської інтеграції від Паризького договору 1951 р. до постлісабонських реформ, доктринальних підходів до пояснення феномену права ЄС.

РН НД-2. Розкривати систему джерел права ЄС, кваліфікувати правовий акт за його юридичною природою, визначати співвідношення регламентів, директив та рішень, моделювати наслідки порушення вимог субсидіарності та пропорційності.

РН НД-3. Аналізувати склад, повноваження та внутрішню структуру кожної з семи інституцій Союзу, а також консультативних і допоміжних органів, агенцій ЄС, оцінювати характер міжінституційних відносин.

РН НД-4. Моделювати ухвалення нормативного акта ЄС за звичайною та спеціальною законодавчими процедурами, визначати ролі комітологічних комітетів і національних парламентів у правотворчому процесі.

РН НД-5. Аналізувати ключові категорії справ Суду ЄС (преюдиційні звернення, позови про невиконання зобов'язань, позови про скасування актів, позови про бездіяльність, позови про відшкодування шкоди), тлумачити рішення Суду в системі прецедентного права ЄС.

РН НД-6. Характеризувати концепції автономії, верховенства, прямої дії, прямого ефекту і узгодженого тлумачення права ЄС, відстежувати їх еволюцію у судовій практиці та доктринальному осмисленні.

РН НД-7. Кваліфіковано тлумачити положення Хартії основоположних прав ЄС, визначати співвідношення між Хартією, Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод і національними конституційними каталогами прав.

РН НД-8. Оцінювати правовий механізм відносин Україна – ЄС у форматі Угоди про асоціацію, переговорів про членство 2024-2025 рр., визначати правові виклики переговорних кластерів.

РН НД-9. Здійснювати порівняльно-правовий аналіз інституційного права ЄС та національного публічного права, формулювати пропозиції щодо адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС.

РН НД-10. Самостійно проводити наукове дослідження з обраної інституційно-правової проблематики ЄС, готувати наукову статтю, тези доповіді, правовий висновок з дотриманням принципів академічної доброчесності.

3. Зміст програми навчальної дисципліни

Модуль 1. Інституційна архітектура Європейського Союзу: історико-правові, концептуальні та джерельні засади

Перший модуль присвячений з'ясуванню природи та правового статусу Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання *sui generis*, історико-правовому аналізу європейської інтеграції від Паризького договору 1951 р. до постлісабонських реформ, концептуальним засадам правопорядку ЄС та системі його джерел. Здобувачі опановують доктринальні підходи до розуміння автономії, верховенства, прямої дії та прямого ефекту права ЄС, формуючи методологічне підґрунтя для подальшого аналізу інституційного механізму та правотворчих процедур.

Тема 1. Європейський Союз як інтеграційне утворення *sui generis*: правова природа, історичні етапи та концептуальні підходи

Історико-правові передумови європейської інтеграції після Другої світової війни. Декларація Шумана 9 травня 1950 р. як концептуальна основа європейського будівництва. Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (Паризький договір 1951 р.). Римські договори 1957 р. про заснування ЄЕС та Євратом. Етап інституційного оформлення Європейських Співтовариств. Єдиний європейський акт 1986 р. як правова основа спільного ринку. Маастрихтський договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. (набув чинності 1 листопада 1993 р.) та запровадження триопорної структури Союзу (Європейські співтовариства; спільна зовнішня та безпекова політика; співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ). Амстердамський (1997 р.) та Ніццький (2001 р.) договори. Конституція для Європи 2004 р.: причини провалу та уроки. Лісабонський договір 2007 р. і остаточне юридичне оформлення правосуб'єктності ЄС. Постлісабонські реформи: Брекзит, угода про вихід Великобританії, Конференція про майбутнє Європи 2021–2022 рр. Розширення ЄС: західнобалканський напрям, Україна, Молдова, Грузія. Доктринальні підходи до пояснення феномену ЄС: класичні (міжурядовий, наднаціональний), новітні (мультирівневе управління, конституційний плюралізм, концепція конституціоналізації

договорів). Україна як держава-кандидат: висновок Європейської Комісії від 17 червня 2022 р., рішення Європейської Ради 23 червня 2022 р., старт переговорів 25 червня 2024 р.

Тема 2. Цінності, цілі та компетенції Європейського Союзу. Принципи функціонування Союзу

Цінності Союзу за статтею 2 ДЄС: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, включаючи права меншин. Юридична природа цінностей: декларативність чи нормативність. Механізм статті 7 ДЄС і провадження щодо ризику серйозного порушення цінностей. Регламент 2020/2092 про режим обумовленості для захисту бюджету Союзу та практика його застосування у справах Угорщини й Польщі. Цілі Союзу за статтею 3 ДЄС. Поняття компетенції ЄС. Принцип наділення повноваженнями (стаття 5(2) ДЄС). Класифікація компетенцій: виключна (стаття 3 ДФЄС), спільна (стаття 4 ДФЄС), допоміжна, координувальна та підтримуюча (стаття 6 ДФЄС). Положення про гнучкість (стаття 352 ДФЄС). Принцип субсидіарності та принцип пропорційності (стаття 5(3)–(4) ДЄС, Протокол № 2). Механізм «жовтої та помаранчевої карток» національних парламентів. Принцип лояльної співпраці (стаття 4(3) ДЄС). Принцип інституційного балансу. Принципи рівності держав-членів і поваги до національної ідентичності (стаття 4(2) ДЄС). Принцип демократії. Принцип відкритості і прозорості. Дискусія: чи є компетенції ЄС вичерпно передбаченими, або Суд ЄС шляхом «телеологічного» тлумачення розширює їх de facto?

Тема 3. Правова природа правопорядку ЄС: автономія, верховенство, пряма дія та прямий ефект

Правопорядок ЄС як новий правопорядок міжнародного права (справа 26/62 Van Gend en Loos, 1963). Автономія права ЄС (справа 6/64 Costa v ENEL, 1964; справа С-284/16 Achmea, 2018; справа Висновок 2/13 щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ). Принцип верховенства права ЄС над національним правом, у тому числі над національним конституційним правом (справа 11/70 Internationale Handelsgesellschaft, 1970; справа 106/77 Simmenthal, 1978; справа С-399/11 Melloni, 2013). Реакція національних конституційних судів: доктрини Solange I і Solange II Федерального конституційного суду ФРН, рішення PSPP 2020 р., практика Конституційних трибуналів Польщі та Угорщини. Пряма дія регламентів. Прямий ефект директив (справа 41/74 Van Duyn, 1974; справа 152/84 Marshall, 1986; межі горизонтального прямого ефекту). Доктрина узгодженого тлумачення (справа 14/83 Von Colson; справа С-106/89 Marleasing, 1990). Принцип відповідальності держави-члена за порушення права ЄС (справа С-6/90 Francovich, 1991; справа С-46/93 Brasserie du Pêcheur, 1996). Особливості реалізації цих принципів в державах-кандидатах і значення для правової системи України під час переговорного процесу про вступ.

Тема 4. Установчі договори та первинне право ЄС: доктринальний і функціональний вимір

Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування Європейського Союзу як двоскладова конституційна основа Союзу. Структура та зміст ДЄС: преамбула, Розділ I (загальні положення), Розділ II (демократичні принципи), Розділ III (положення про інститути), Розділ IV (тісне співробітництво), Розділ V (зовнішня діяльність та СЗБП), Розділ VI (заклучні положення). Структура ДФЄС: основи, недискримінація і громадянство, політики Союзу, асоціація заморських країн і територій, зовнішня діяльність Союзу, інституційні та фінансові положення, загальні і заключні положення. Хартія основоположних прав Європейського Союзу як конституційний документ Союзу та її обов'язкова юридична сила за статтею 6 ДЄС. Структура Хартії: гідність, свободи, рівність, солідарність, права громадян, правосуддя. Протоколи та декларації, додані до установчих договорів. Юридична сила протоколів і декларацій. Протоколи № 1 (про роль національних парламентів), № 2 (про

субсидіарність та пропорційність), № 3 (Статут Суду ЄС), № 7 (про привілеї та імунітети), № 25 (про здійснення спільних компетенцій). Перегляд установчих договорів: звичайна та спрощені процедури (стаття 48 ДЄС). Статус кандидата (стаття 49 ДЄС) та механізм виходу з Союзу (стаття 50 ДЄС): уроки Брекзиту.

Тема 5. Вторинне право ЄС: типологія актів, делеговані та виконавчі акти

Юридичні акти Союзу за статтею 288 ДФЄС: регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки. Поняття законодавчого акта (стаття 289 ДФЄС). Розмежування законодавчих, делегованих та виконавчих актів. Регламент: загальне застосування, обов'язковість у повному обсязі, пряма дія в усіх державах-членах. Директива: обов'язковість щодо результату, свобода вибору форм і методів імплементації, строки транспозиції. Рішення: обов'язковість у повному обсязі для адресатів. Рекомендації та висновки як акти м'якого права. Делеговані акти (стаття 290 ДФЄС): правова природа, межі делегування, процедура контролю Європейського Парламенту і Ради, право відкликання делегування. Виконавчі акти (стаття 291 ДФЄС): необхідність єдиних умов виконання, комітологія (Регламент 182/2011), процедури консультативна та експертизи. М'яке право Союзу: повідомлення Комісії, керівні принципи, комюніке, міжінституційні угоди, кодекси найкращої практики. Юридичне значення м'якого права у практиці Суду ЄС. Міжнародні угоди ЄС як джерело права Союзу (стаття 216 ДФЄС). Категорії міжнародних угод: суто союзні (за статтями 3, 207, 217 ДФЄС), змішані угоди. Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. як змішана угода.

Тема 6. Загальні принципи права ЄС та основоположні права у правопорядку Союзу

Поняття загальних принципів права ЄС у системі джерел. Способи формування загальних принципів: запозичення з конституційних традицій держав-членів, міжнародних договорів, до яких приєдналися держави-члени, насамперед ЄКПЛ. Класифікація загальних принципів: процесуально-юридичні (правова визначеність, законні очікування, право на захист, право бути вислуханим, *ne bis in idem*), матеріальні (пропорційність, недискримінація, рівність). Основоположні права у правопорядку Союзу: тристоронній зв'язок Хартії основоположних прав ЄС, ЄКПЛ та конституційних традицій держав-членів. Стаття 6 ДЄС. Сфера застосування Хартії за статтею 51 (горизонтальне і вертикальне застосування). Обмеження прав за статтею 52 Хартії. Стандарти захисту і принцип обмеження зменшення рівня захисту (стаття 53 Хартії). Висновок Суду ЄС 2/13 від 18 грудня 2014 р. про неможливість приєднання ЄС до ЄКПЛ за чинним проектом договору. Друга спроба приєднання ЄС до ЄКПЛ: проєкт переглянутого договору 2023 р. Практика Суду ЄС у сфері основоположних прав: справи *Kadi* (C-402/05 P і C-415/05 P), *Schrems I і II* (C-362/14, C-311/18), *Digital Rights Ireland* (C-293/12), *La Quadrature du Net* (C-511/18), *Åkerberg Fransson* (C-617/10), *Melloni* (C-399/11), *N.S.* (C-411/10), *Coman* (C-673/16). Доктринальні позиції М. Кумма, Дж. Веїлера, А. фон Богданді, Р. Шютце.

Тематика практичних занять Модуля 1

Практичне заняття № 1. «Європейський Союз як інтеграційне утворення *sui generis*: історико-правові засади та правова природа»

1. Декларація Шумана 1950 р. та Паризький договір 1951 р. як правові основи європейського будівництва.

2. Етапи європейської інтеграції: правовий зміст Маастрихтського, Амстердамського, Ніщцького та Лісабонського договорів.

3. Правова природа ЄС: міжурядова організація, наднаціональне утворення чи *sui generis*? Доктринальні дискусії.
4. Правосуб'єктність ЄС після Лісабонського договору 2007 р.
5. Брекзит як прецедент застосування статті 50 ДЄС: правові наслідки виходу.
6. Україна як держава-кандидат на вступ до ЄС: правовий статус та процедурні етапи.
7. Концепції конституційного плюралізму та мультирівневого управління в осмисленні правової природи ЄС.

Практичне заняття № 2. «Цінності, компетенції та принципи функціонування Союзу»

1. Цінності ЄС за статтею 2 ДЄС: юридичний зміст і механізми захисту.
2. Механізм статті 7 ДЄС у практиці справ Угорщини та Польщі.
3. Регламент 2020/2092 про режим обумовленості: правова природа і застосування.
4. Класифікація компетенцій ЄС: виключні, спільні, допоміжні.
5. Положення про гнучкість (стаття 352 ДФЄС): межі застосування.
6. Принцип субсидіарності і механізм національних парламентів за Протоколом № 2.
7. Принципи лояльної співпраці та інституційного балансу.

Практичне заняття № 3. «Автономія, верховенство, пряма дія та прямий ефект права ЄС»

1. Доктрина *Van Gend en Loos*: правовий зміст та сучасне значення.
2. Принцип верховенства права ЄС: справи *Costa v ENEL* та *Internationale Handelsgesellschaft*.
3. Реакція національних конституційних судів: доктрини *Solange* та рішення PSPP 2020 р.
4. Пряма дія регламентів і прямий ефект директив: горизонтальний та вертикальний.
5. Доктрина узгодженого тлумачення в справі *Marleasing*.
6. Відповідальність держави-члена за порушення права ЄС: доктрина *Francovich*.
7. Значення цих принципів для України в контексті переговорного процесу про вступ.

Практичне заняття № 4. «Система джерел права ЄС: первинне та вторинне право, загальні принципи, основоположні права»

1. Установчі договори та їх юридична природа.
2. Хартія основоположних прав ЄС: структура, юридична сила, сфера застосування.
3. Регламенти, директиви, рішення: порівняльна характеристика.
4. Делеговані та виконавчі акти за статтями 290–291 ДФЄС: механізм комітології.
5. М'яке право ЄС: доктринальні підходи та практика Суду ЄС.
6. Загальні принципи права ЄС у системі джерел.
7. Висновок 2/13 та проєкт переглянутого договору про приєднання ЄС до ЄКПЛ 2023 р.

Модуль 2. Інституції Європейського Союзу, правотворчість, юрисдикційний захист та правовий механізм відносин Україна – ЄС

Другий модуль присвячений детальному аналізу складу, повноважень і порядку функціонування інститутів та інших органів Союзу, правотворчого процесу ЄС, системи юрисдикційного захисту, а також правового механізму відносин між Україною та Європейським Союзом у контексті переговорного процесу про вступ. Здобувачі формують практичні навички правової експертизи актів інститутів ЄС, аналізу судових рішень Суду ЄС та оцінки відповідності національного законодавства *acquis* ЄС за переговорними кластерами.

Тема 7. Європейська Рада і Рада Європейського Союзу: політична орієнтація та законодавча функція

Європейська Рада (стаття 15 ДЄС, статті 235–236 ДФЄС): склад, статус Голови, порядок роботи. Функція задавання загального політичного напрямку та пріоритетів. Обмеження законодавчої функції за статтею 15(1) ДЄС. Стратегічна програма Європейської Ради. Висновки Європейської Ради як акти політичної орієнтації. Роль у процедурі ухвалення багаторічного фінансового рамку. Голова Європейської Ради: повноваження, термін повноважень, порядок обрання. Рада Європейського Союзу (стаття 16 ДЄС, статті 237–243 ДФЄС): склад на рівні міністрів, конфігурації Ради (десять конфігурацій). Рада з загальних справ і Рада із закордонних справ як основні конфігурації. Головування в Раді: ротаційна модель та тріо-головування. Президент Ради із закордонних справ – Високий представник Союзу. Порядок ухвалення рішень: проста більшість, кваліфікована більшість, одностайність. Подвійна більшість (стаття 16(4) ДЄС): 55% держав-членів, що представляють щонайменше 65% населення Союзу. Іоанінський механізм. Блокувальна меншина. Перехід на голосування кваліфікованою більшістю в окремих сферах: «passerelle clause» статті 48(7) ДЄС. Допоміжні органи: КОРЕПЕР I і II, робочі групи. Генеральний секретаріат Ради. Прозорість роботи Ради: відкриті голосування за законодавчими актами.

Тема 8. Європейський Парламент: формування, повноваження та роль у демократичній легітимації Союзу

Європейський Парламент (стаття 14 ДЄС, статті 223–234 ДФЄС): пряме всезагальне виборче право, термін повноважень, максимальна чисельність 750 депутатів плюс Голова. Розподіл місць між державами-членами за принципом «дегресивної пропорційності». Особливості після виходу Великобританії: перерозподіл місць та введення транснаціональних списків (дискусії). Внутрішня структура: Голова, Бюро, Конференція голів, політичні групи, постійні комітети (двадцять постійних комітетів і чотири підкомітети у складі IX скликання Європейського Парламенту 2024–2029 рр.), тимчасові комітети, слідчі комітети, делегації. Європейські політичні партії як інструмент структурування політичного простору ЄС. Повноваження Європейського Парламенту: законодавчі (участь у звичайній законодавчій процедурі рівноправно з Радою), бюджетні (співучасть у ухваленні бюджету Союзу), контрольні (вотум недовіри Комісії, парламентські слідства, запитання до інститутів, звіти Комісії, омбудсмен ЄС), установчі (обрання Голови Комісії, схвалення складу Комісії, звільнення з посади). Особлива роль Парламенту в Spitzenkandidaten процесі. Європейський омбудсмен (стаття 228 ДФЄС): порядок обрання, повноваження, практика розслідування неналежного адміністрування.

Тема 9. Європейська Комісія: правова природа, склад, повноваження та політична відповідальність

Європейська Комісія (стаття 17 ДЄС, статті 244–250 ДФЄС) як інститут, що уособлює загальний інтерес Союзу. Принцип колегіальності рішень Комісії. Склад: один комісар від держави-члена. Голова Комісії: висування Європейською Радою, обрання Європейським Парламентом. Спеціальні процедури для Високого представника Союзу із закордонних справ і безпекової політики. Внутрішня структура Комісії: Голова та віцеголови, виконавчі віцеголови, генеральні директорати, служби, кабінети комісарів. Європейська Комісія другого складу під головуванням Урсули фон дер Ляєн (2024–2029) та її політичні пріоритети: економічна безпека, оборона, єдиний ринок, демократія. Повноваження Комісії: монополія на законодавчу ініціативу (стаття 17(2) ДЄС), забезпечення застосування договорів і вторинного права, виконання бюджету і управління програмами, координаційна та виконавча функції, представництво Союзу ззовні (за винятком СЗБП). Комісія як «охоронець договорів»: процедура за статтею 258 ДФЄС. Виконавчі повноваження Комісії за

статтею 291 ДФЄС. Делеговані повноваження за статтею 290 ДФЄС. Право відкликання Комісією законодавчої пропозиції (Міжінституційна угода про краще регулювання від 13 квітня 2016 р.). Політична відповідальність: вотум недовіри Парламенту (стаття 234 ДФЄС), індивідуальне звільнення комісара (стаття 247 ДФЄС). Справа Santer 1999 р. як прецедент колективної відставки.

Тема 10. Суд Європейського Союзу: структура, юрисдикція, категорії справ і доктринальна функція

Суд Європейського Союзу (стаття 19 ДЄС, статті 251–281 ДФЄС) як комплексна інституція: Суд (Court of Justice), Загальний суд (General Court), спеціалізовані суди. Скасування Суду публічної служби 2016 р. Реформа Загального суду: збільшення чисельності суддів. Регламент (ЄС, Євратом) 2024/2019 Європейського Парламенту і Ради від 11 квітня 2024 р. про внесення змін до Протоколу № 3 щодо Статуту Суду Європейського Союзу – передача частини преюдиційної юрисдикції Загальному суду в шести спеціальних предметних сферах (ПДВ, акцизи, митний кодекс, тарифна класифікація товарів, компенсація і допомога пасажиром, торгівля квотами на емісію парникових газів). Склад Суду: один суддя від держави-члена, генеральні адвокати. Призначення суддів: процедура за статтею 255 ДФЄС. Комітет 255 та оцінка кандидатів. Порядок роботи Суду: палати з трьох, п'яти, тринадцяти суддів, велика палата, повний склад. Висновки генеральних адвокатів. Категорії справ: позов про невиконання зобов'язань (статті 258–260 ДФЄС), позов про скасування акта (стаття 263 ДФЄС), позов про бездіяльність (стаття 265 ДФЄС), позов про відшкодування шкоди (стаття 268, 340 ДФЄС), преюдиційне звернення (стаття 267 ДФЄС), позов про виконання зобов'язань ЄЦБ (стаття 271 ДФЄС). Преюдиційне звернення як ключовий механізм взаємодії національних судів і Суду ЄС: види (тлумачення, дійсність акта), обов'язок звернення суду останньої інстанції (доктрина CILFIT, оновлена справою Consorzio Italian Management 2021 р.). Доктринальна функція Суду ЄС: справи Van Gend en Loos, Costa v ENEL, ERTA, Cassis de Dijon, Foto-Frost, Les Verts, Francovich, Kadi, Achmea, Wightman, Schrems, NS, Aranyosi, Coman, Pringle.

Тема 11. Європейський центральний банк, Рахункова палата та інші органи й агенції ЄС

Європейський центральний банк (стаття 13 ДЄС, статті 127–133, 282–284 ДФЄС): правова природа, незалежність, склад органів управління (Рада керівників, Виконавча рада, Загальна рада). Європейська система центральних банків. Єврозона. Цілі грошово-кредитної політики: цінова стабільність. Програми ЄЦБ: ОМТ, PSPP, PEPP – практика Суду ЄС у справах Gauweiler та Weiss. Рахункова палата (статті 285–287 ДФЄС): незалежний контролер фінансів Союзу. Склад: один член від держави-члена. Щорічний звіт Рахункової палати. Консультативні органи: Економічний і соціальний комітет (статті 301–304 ДФЄС), Комітет регіонів (статті 305–307 ДФЄС). Роль Комітету регіонів у моніторингу принципу субсидіарності. Європейський інвестиційний банк (статті 308–309 ДФЄС). Європейський омбудсмен. Європейський наглядач із захисту даних. Децентралізовані агенції ЄС: класифікація (регулівні, наглядові, інформаційні, дослідницькі), правовий статус, процедури створення. ЕВА, ESMA, ЕІОРА як приклад європейських наглядових органів у фінансовій сфері. Європейське відомство з питань боротьби з шахрайством (OLAF) і Європейська прокуратура (EPPO): компетенції та практика.

Тема 12. Правові засади відносин Україна – ЄС: Угода про асоціацію, переговорний процес про членство, скринінг acquis та адаптація законодавства

Історія відносин Україна – ЄС: Угода про партнерство і співробітництво 1994 р. (UPC), Угода про асоціацію 2014 р. Структура Угоди про асоціацію: політична частина, Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі (DCFTA), галузеве співробітництво.

Інституційний механізм Угоди: Рада асоціації, Комітет асоціації, парламентський комітет, платформа громадянського суспільства. Зобов'язання щодо наближення законодавства за Главою 24 (юстиція, свобода, безпека) та галузевими додатками. Звернення України про членство 28 лютого 2022 р. Висновок Європейської Комісії від 17 червня 2022 р. Рішення Європейської Ради 23 червня 2022 р. про надання Україні статусу країни-кандидата. Сім умов Європейської Комісії. Рекомендація Комісії 8 листопада 2023 р. про відкриття переговорів. Рішення Європейської Ради 14 грудня 2023 р. Ухвалення переговорної рамки 25 червня 2024 р. і офіційний старт переговорів. Структура переговорів: 35 розділів (chapters) *acquis*, об'єднаних у 6 переговорних кластерів: Кластер 1 «Основи» (Fundamentals); Кластер 2 «Внутрішній ринок» (Internal Market); Кластер 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання» (Competitiveness and Inclusive Growth); Кластер 4 «Зелений порядок денний та сталий розвиток» (Green Agenda and Sustainable Connectivity); Кластер 5 «Ресурси, сільське господарство та об'єднання» (Resources, Agriculture and Cohesion); Кластер 6 «Зовнішні відносини» (External Relations). Принцип «верховенства права» як магістральний у переговорному процесі. Скринінг законодавства України на відповідність *acquis*: експлікативна (роз'яснювальна) фаза, упродовж якої Європейська Комісія презентує *acquis*, та білатеральна (двостороння) фаза, на якій Україна оцінює стан гармонізації національного законодавства; розроблення дорожніх карт за кожним з 33 переговорних розділів. Завершення скринінгу 30 вересня 2025 р. Підготовка проєктів переговорних позицій ЄС за трьома кластерами у грудні 2025 р., обговорення на неформальній зустрічі міністрів закордонних справ у Львові. Урядовий офіс координації європейської і євроатлантичної інтеграції. Національна програма адаптації законодавства України до права ЄС (травень 2025 р.). Роль Конституційного Суду України, Верховної Ради та Кабінету Міністрів у виконанні зобов'язань. Доктринальні підходи у вітчизняній науці: позиції В. Муравйова, І. Яковюка, Р. Петрова, Т. Анакіної, О. Трагнюк, К. Смирнової, О. Стрельцової.

Тематика практичних занять Модуля 2

Практичне заняття № 5. «Європейська Рада, Рада ЄС та Європейський Парламент: розподіл повноважень і взаємодія»

1. Європейська Рада: правовий статус, склад, функції, акти.
2. Конфігурації Ради ЄС: особливості ухвалення рішень.
3. Кваліфікована більшість і блокувальна меншість: правовий механізм.
4. Європейський Парламент: формування, внутрішня структура, повноваження.
5. Бюджетна процедура ЄС: роль Парламенту і Ради.
6. Spitzenkandidaten-процес: правова природа і політичне значення.
7. Європейський омбудсмен: повноваження, практика розслідувань.

Практичне заняття № 6. «Європейська Комісія: інституційна роль і правотворчий механізм»

1. Європейська Комісія як «охоронець договорів»: правова природа функції.
2. Монополія Комісії на законодавчу ініціативу: винятки і обмеження.
3. Делеговані акти та виконавчі акти: процедури комітології.
4. Процедура обрання та звільнення Комісії: політична відповідальність.
5. Європейська Комісія другого складу під головуванням Урсули фон дер Ляєн (2024–2029): правові пріоритети та інституційні особливості.
6. Звичайна законодавча процедура: триалогі та неформальна процедура першого читання.
7. Європейська громадянська ініціатива (стаття 11(4) ДЄС): механізм та практика.

Практичне заняття № 7. «Суд Європейського Союзу: судова доктрина, прецедентне право, преюдиційне звернення»

1. Структура Суду ЄС: Суд, Загальний суд, спеціалізовані суди.
2. Категорії справ: позов про невиконання, позов про скасування, позов про бездіяльність.
3. Преюдиційне звернення: види, обов'язок звернення, доктрина CILFIT і Consorzio Italian Management.
4. Аналіз справи Achmea (C-284/16) та її значення для інвестиційних трибуналів.
5. Справа Wightman (C-621/18) і одностороннє відкликання повідомлення про вихід.
6. Реформа Загального суду 2024 р.: передача преюдиційної юрисдикції.
7. Доктринальна функція Суду ЄС: концепції верховенства, прямої дії, автономії права.

Практичне заняття № 8. «Правові засади переговорного процесу про вступ України до ЄС: інституційний і нормативний вимір»

1. Угода про асоціацію Україна – ЄС 2014 р.: структура, інституційний механізм, зобов'язання щодо адаптації.
2. Статус кандидата: висновок Комісії 17 червня 2022 р. і рішення Європейської Ради 23 червня 2022 р.
3. Сім умов Європейської Комісії: правовий зміст і виконання.
4. Структура переговорів: 35 розділів *acquis*, 6 кластерів.
5. Кластер 1 «Основи» (Fundamentals): верховенство права, правосуддя, фундаментальні права.
6. Скринінг законодавства України 2024–2025 рр.: правовий механізм та результати.
7. Національна програма адаптації законодавства України до права ЄС (травень 2025 р.).
8. Роль Конституційного Суду України у виконанні зобов'язань перед ЄС.

4. Обсяг і структура навчальної дисципліни

4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання

№ п/п	Дата проведення	Тема навчальної дисципліни	Усього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
	згідно розкладу	Модуль 1. Інституційна архітектура Європейського Союзу: історико-правові, концептуальні та джерельні засади				
1		Тема 1. Європейський Союз як інтеграційне утворення <i>sui generis</i> : правова природа, історичні етапи та концептуальні підходи	11	2	2	7
2		Тема 2. Цінності, цілі та компетенції Європейського Союзу. Принципи функціонування	11	2	2	7

		Союзу				
3		Тема 3. Правова природа правопорядку ЄС: автономія, верховенство, пряма дія та прямий ефект	11	2	2	7
4		Тема 4. Установчі договори та первинне право ЄС: доктринальний і функціональний вимір	8	2	0	6
5		Тема 5. Вторинне право ЄС: типологія актів, делеговані та виконавчі акти	9	2	0	7
6		Тема 6. Загальні принципи права ЄС та основоположні права у правопорядку Союзу	11	2	2	7
		Разом за Модулем 1	61	12	8	41
		Модуль 2. Інституції Європейського Союзу, правотворчість, юрисдикційний захист та правовий механізм відносин Україна – ЄС				
7		Тема 7. Європейська Рада і Рада Європейського Союзу: політична орієнтація та законодавча функція	11	2	2	7
8		Тема 8. Європейський Парламент: формування, повноваження та роль у демократичній легітимації Союзу	8	2	0	6
9		Тема 9. Європейська Комісія: правова природа, склад, повноваження та політична відповідальність	11	2	2	7
10		Тема 10. Суд Європейського Союзу: структура, юрисдикція, категорії справ і доктринальна функція	11	2	2	7

11		Тема 11. Європейський центральный банк, Рахункова палата та інші органи й агенції ЄС	8	2	0	6
12		Тема 12. Правові засади відносин Україна – ЄС: Угода про асоціацію, переговорний процес про членство, скринінг acquis та адаптація законодавства	10	2	2	6
		Разом за Модулем 2	59	12	8	39
		Усього годин / кредитів ЄКТС: 120/4	120	24	16	80

4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

№ п/п	Дата проведення	Тема навчальної дисципліни	Усього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
	згідно розкладу	Модуль 1. Інституційна архітектура Європейського Союзу: історико- правові, концептуальні та джерельні засади				
1		Тема 1. Європейський Союз як інтеграційне утворення sui generis: правова природа, історичні етапи та концептуальні підходи	10	2	1	7
2		Тема 2. Цінності, цілі та компетенції Європейського Союзу. Принципи функціонування Союзу	10	2	1	7
3		Тема 3. Правова природа правопорядку ЄС: автономія, верховенство, пряма дія та прямий ефект	11	2	1	8
4		Тема 4. Установчі договори та первинне право ЄС:	9	2	0	7

		доктринальний і функціональний вимір				
5		Тема 5. Вторинне право ЄС: типологія актів, делеговані та виконавчі акти	10	2	0	8
6		Тема 6. Загальні принципи права ЄС та основоположні права у правопорядку Союзу	10	2	1	7
		Разом за Модулем 1	60	12	4	44
		Модуль 2. Інституції Європейського Союзу, правотворчість, юрисдикційний захист та правовий механізм відносин Україна – ЄС				
7		Тема 7. Європейська Рада і Рада Європейського Союзу: політична орієнтація та законодавча функція	11	2	1	8
8		Тема 8. Європейський Парламент: формування, повноваження та роль у демократичній легітимації Союзу	9	2	0	7
9		Тема 9. Європейська Комісія: правова природа, склад, повноваження та політична відповідальність	10	2	1	7
10		Тема 10. Суд Європейського Союзу: структура, юрисдикція, категорії справ і доктринальна функція	11	2	1	8
11		Тема 11. Європейський центральний банк, Рахункова палата та інші органи й агенції ЄС	9	2	0	7
12		Тема 12. Правові засади відносин Україна – ЄС: Угода	10	2	1	7

		про асоціацію, переговорний процес про членство, скринінг acquis та адаптація законодавства				
		Разом за Модулем 2	60	12	4	44
		Усього годин / кредитів ЄКТС: 120/4	120	24	8	88

5. Самостійна робота здобувачів

Самостійна робота здобувачів здійснюється у таких формах:

- доопрацювання матеріалів лекцій;
- робота з нормативно-правовою базою EUR-Lex та судовою практикою CURIA;
- опрацювання монографічних джерел і фахових періодичних видань (Common Market Law Review, European Law Journal, European Constitutional Law Review, Journal of European Integration);
- підготовка анотованого огляду рішень Суду ЄС за обраною темою;
- розробка схем, таблиць та інфографіки за темами навчальної дисципліни;
- написання есе з актуальної інституційно-правової проблематики ЄС;
- підготовка наукової доповіді чи презентації за темою практичного заняття;
- підготовка та подання до опублікування наукової статті у фаховому виданні з проблематики дисципліни;
- підготовка тез наукової доповіді для виступу на конференції;
- здійснення доктринально-правового аналізу проєктів актів ЄС та національних нормативно-правових актів на предмет відповідності acquis;
- участь у здійсненні науково-правової експертизи проєктів нормативно-правових актів у рамках адаптаційних завдань Угоди про асоціацію;
- підготовка до іспиту згідно з переліком контрольних питань.

Перелік форм самостійної роботи, що підлягає оцінюванню: написання та захист есе; публікація наукової статті у фаховому виданні; підготовка тез наукової доповіді на конференції; доктринально-правовий аналіз законопроєктів та змін до законодавства; участь у науково-правовій експертизі проєктів нормативно-правових актів; підготовка постатейних матеріалів та правових висновків; участь у конкурсах наукових праць молодих учених.

6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни «Інституційне право Європейського Союзу» здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи із застосуванням 100-бальної шкали. Освітньою програмою передбачено проведення поточного, проміжного та підсумкового контролю знань здобувачів. Поточний контроль здійснюється в межах кожного змістового модуля у формі усного та письмового опитування на практичних заняттях, розв'язання правових ситуацій (case-method), експрес-опитувань, виконання тестових завдань, захисту есе, презентації результатів самостійної роботи.

Модульний контроль проводиться наприкінці кожного змістового модуля у формі колоквіуму, контрольної роботи або тестування. Самостійна робота здобувачів оцінюється за результатами виконання щонайменше трьох з чотирьох передбачених видів індивідуальних

завдань (написання та захист есе; підготовка наукової статті чи тез доповіді; доктринально-правовий аналіз законопроектів; участь у науково-правовій експертизі).

Підсумкова кількість балів за самостійну роботу не може перевищувати 24. Підсумковим контролем є іспит, що проводиться в усній формі за білетами. До іспиту допускаються здобувачі, які набрали не менше 25 балів за результатами поточного, модульного контролю та самостійної роботи. Максимальна оцінка за іспит – 60 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів

Поточний контроль				самостійна робота студентів	підсумкови й контроль (іспит)	підсумкова оцінка знань
Модуль № 1		Модуль № 2				
п/з	модульний контроль	п/з	модульний контроль			
max 6	max 2	max 6	max 2	max 24	max 60	max 100

Критерії оцінювання результатів навчання

Вид контролю	Кількість балів	Критерії оцінювання
Поточний контроль на практичному занятті	Max 1,5	Високий рівень активності; глибоке знання матеріалу, у тому числі основних доктрин і концепцій ЄС-права; розгорнута, правильна відповідь на питання; повна і переконлива аргументація при вирішенні проблемних правових ситуацій; засвоєння основної та додаткової літератури; вільна орієнтація у джерелах права ЄС та практиці Суду ЄС.
	1	Середній рівень активності; неповне розкриття питання; розв'язання практичних завдань з окремими помилками; засвоєння основної літератури; часткове використання джерел права ЄС.
	0,5	Низький рівень активності; значна неповнота, суттєві неточності; розв'язання окремих завдань; вирішення правових ситуацій з суттєвими помилками.
	0	Відсутність знань; неприсутність на занятті.
Модульний контроль (колоквіум, тестування)	Max 2	Всебічне, систематичне і глибоке знання програмного матеріалу, бездоганне засвоєння спеціальної літератури, демонстрація здатності до самостійного використання отриманих знань.
	1,5	Виявлення достатнього рівня знань основного матеріалу, засвоєння літератури з предмета; розкриття питань без помилок, однак з незначною неповнотою.
	1	Виявлення мінімально необхідних знань матеріалу,

		допущення помилок, суттєвих неточностей у відповіді.
	0	Повне незнання програмного матеріалу.
Самостійна робота: написання та захист есе	Мах 6	Розгорнуте, повне розкриття всіх питань теми; вільне володіння матеріалом при презентації; авторські висновки; коректне посилання на джерела права ЄС та доктринальні позиції.
Самостійна робота: підготовка наукової статті, тез доповіді	Мах 8	Самостійне написання роботи; правильний підбір доктринальних і нормативних матеріалів; обґрунтовані висновки; повне і правильне використання правових джерел; прийняття до публікації у фаховому виданні.
Самостійна робота: доктринально-правовий аналіз законопроектів	Мах 8	Повний, правильний підбір матеріалів; переконливі, аргументовані висновки; повне використання доктринальних основ, нормативно-правових актів ЄС, практики Суду ЄС.
Самостійна робота: участь у науково-правовій експертизі	Мах 8	Активна робота; своєчасне, точне виконання обов'язків; правильний підбір матеріалів; обґрунтовані висновки з точки зору доктрини, права ЄС, актів національного права.
Іспит	51–60	Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою; здатність до самостійного поповнення знань і використання отриманих знань у науково-дослідній роботі.
	41–50	Достатньо повне знання матеріалу за відсутності у відповіді суттєвих неточностей; здатність до самостійного поповнення знань.
	31–40	Знання основного матеріалу в обсязі, достатньому для науково-дослідної роботи; помилки у відповіді з уявленням про шляхи їх самостійного усунення.
	21–30	Знання основного матеріалу в обсязі, достатньому для науково-дослідної роботи; помилки у відповіді при відсутності уявлення про шляхи їх усунення.
	11–20	Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу; помилки та суттєві неточності у відповіді.
	0–10	Відсутність знань значної частини основного матеріалу; відсутність очікуваних результатів навчання.

7. Контрольні питання з навчальної дисципліни

1. Декларація Шумана 1950 р. як концептуальна основа європейського будівництва: правовий зміст і доктринальне значення.
2. Паризький договір 1951 р. про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі: інституційні особливості.
3. Римські договори 1957 р. про заснування ЄЕС та Євратом.
4. Єдиний європейський акт 1986 р. як правова основа спільного ринку.
5. Маастрихтський договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. (набув чинності 1 листопада 1993 р.) та запровадження триопорної структури Союзу (Європейські співтовариства; спільна зовнішня та безпекова політика; співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ).
6. Амстердамський (1997 р.) і Ніццький (2001 р.) договори: інституційні реформи.
7. Конституція для Європи 2004 р.: причини провалу та уроки.
8. Лісабонський договір 2007 р. і остаточне оформлення правосуб'єктності ЄС.

9. Постлісабонські реформи: Брекзит (повідомлення про вихід 29 березня 2017 р., вихід Великобританії 31 січня 2020 р.), Конференція про майбутнє Європи 2021–2022 рр.
10. Правова природа Європейського Союзу: міждержавна організація, наднаціональне утворення чи *sui generis*.
11. Доктринальні підходи до пояснення феномену ЄС у вітчизняній і зарубіжній науці.
12. Україна як держава-кандидат на вступ до ЄС: правовий статус і процедурні етапи.
13. Цінності Союзу за статтею 2 ДЄС: юридичний зміст і механізми захисту.
14. Механізм статті 7 ДЄС у практиці справ Угорщини та Польщі.
15. Регламент 2020/2092 про режим обумовленості: правова природа і застосування.
16. Принцип наділення повноваженнями (стаття 5(2) ДЄС).
17. Класифікація компетенцій ЄС: виключна, спільна, допоміжна, координувальна, підтримуюча.
18. Положення про гнучкість (стаття 352 ДФЄС): межі застосування.
19. Принцип субсидіарності та механізм Протоколу № 2.
20. Принцип пропорційності у праві ЄС.
21. Принцип лояльної співпраці (стаття 4(3) ДЄС).
22. Принцип інституційного балансу: доктрина і практика.
23. Доктрина прямої дії права ЄС: справа *Van Gend en Loos*.
24. Принцип верховенства права ЄС: справи *Costa v ENEL* та *Internationale Handelsgesellschaft*.
25. Реакція національних конституційних судів на принцип верховенства: доктрини *Solange*, рішення PSPP.
26. Прямий ефект директив: горизонтальний та вертикальний.
27. Доктрина узгодженого тлумачення (*Marleasing*).
28. Відповідальність держави-члена за порушення права ЄС: доктрина *Francovich*.
29. Договір про Європейський Союз: структура та зміст.
30. Договір про функціонування Європейського Союзу: структура та зміст.
31. Хартія основоположних прав Європейського Союзу як акт первинного права (стаття 6(1) ДЄС): юридична сила, сфера застосування за статтею 51, обмеження прав за статтею 52.
32. Протоколи та декларації, додані до установчих договорів: юридична сила.
33. Перегляд установчих договорів: звичайна та спрощені процедури (стаття 48 ДЄС).
34. Статус кандидата (стаття 49 ДЄС) і механізм виходу з Союзу (стаття 50 ДЄС).
35. Юридичні акти Союзу за статтею 288 ДФЄС: типологія.
36. Регламент як джерело права ЄС: загальне застосування і пряма дія.
37. Директива як джерело права ЄС: обов'язковість щодо результату, імплементація.
38. Рішення як джерело права ЄС: обов'язковість для адресатів.
39. Делеговані акти (стаття 290 ДФЄС): правова природа, межі делегування.
40. Виконавчі акти (стаття 291 ДФЄС) і комітологія (Регламент 182/2011).
41. М'яке право Союзу: типологія та юридичне значення.
42. Міжнародні угоди ЄС як джерело права Союзу (стаття 216 ДФЄС).
43. Загальні принципи права ЄС: способи формування, класифікація.
44. Висновок Суду ЄС 2/13 від 18 грудня 2014 р. і друга спроба приєднання ЄС до СКПЛ.
45. Європейська Рада: склад, статус Голови, порядок роботи.
46. Європейська Рада: функція задавання загального політичного напрямку.
47. Рада Європейського Союзу: склад, конфігурації, головування.

48. Кваліфікована більшість у Раді ЄС: подвійна більшість, блокувальна меншина.
49. Passerelle clause (стаття 48(7) ДЄС): механізм переходу на голосування кваліфікованою більшістю.
50. Європейський Парламент: формування, склад, термін повноважень.
51. Внутрішня структура Європейського Парламенту: політичні групи, комітети.
52. Повноваження Європейського Парламенту: законодавчі, бюджетні, контрольні, установчі.
53. Spitzenkandidaten-процес: правова природа і політичне значення.
54. Європейський омбудсмен: статус і практика.
55. Європейська Комісія: правова природа, склад, принцип колегіальності.
56. Процедура обрання Голови та складу Європейської Комісії.
57. Європейська Комісія другого складу під головуванням Урсули фон дер Ляєн (2024–2029): структура, виконавчі віцепрезиденти, політичні пріоритети.
58. Монополія Європейської Комісії на законодавчу ініціативу: винятки.
59. Європейська Комісія як «охоронець договорів»: процедура за статтею 258 ДФЄС.
60. Звичайна законодавча процедура (стаття 294 ДФЄС): етапи, взаємодія Парламенту і Ради.
61. Спеціальні законодавчі процедури: види та особливості.
62. Процедура триалогів: правова природа та критика.
63. Європейська громадянська ініціатива (стаття 11(4) ДЄС): механізм.
64. Суд Європейського Союзу: структура, склад, призначення суддів.
65. Загальний суд (General Court): юрисдикція, реформа 2024 р.
66. Преюдиційне звернення (стаття 267 ДФЄС): види, обов'язок звернення, доктрина CILFIT.
67. Позов про невиконання зобов'язань державою-членом (статті 258–260 ДФЄС).
68. Позов про скасування акта (стаття 263 ДФЄС): підстави.
69. Позов про бездіяльність (стаття 265 ДФЄС).
70. Позов про відшкодування шкоди (стаття 268, 340 ДФЄС).
71. Доктрина Суду ЄС у справах Kadi (C-402/05 P і C-415/05 P).
72. Справа Achmea (C-284/16) і її значення для інвестиційних трибуналів.
73. Справа Wightman (C-621/18, рішення від 10 грудня 2018 р.): односторонній характер відкликання державою-членом повідомлення про вихід зі складу ЄС за статтею 50 ДЄС.
74. Європейський центральний банк: правова природа, склад, незалежність.
75. Європейська система центральних банків і Єврозона.
76. Програми ЄЦБ (OMT, PSPP, PEPP) у практиці Суду ЄС.
77. Рахункова палата ЄС: статус, склад, повноваження.
78. Економічний і соціальний комітет та Комітет регіонів: роль у правотворчому процесі.
79. Європейський інвестиційний банк: правова природа.
80. Європейська прокуратура (EPPO): мандат, юрисдикція, практика.
81. Європейське відомство з питань боротьби з шахрайством (OLAF): повноваження.
82. Децентралізовані агенції ЄС: типологія, правовий статус.
83. Європейські наглядові органи у фінансовій сфері (EBA, ESMA, EIOPA).
84. Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р.: структура та інституційний механізм.
85. Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі (DCFTA): правовий зміст.
86. Звернення України про членство в ЄС 28 лютого 2022 р.

87. Висновок Європейської Комісії 17 червня 2022 р. і сім умов.
88. Рішення Європейської Ради 14 грудня 2023 р. про відкриття переговорів.
89. Ухвалення переговорної рамки 25 червня 2024 р. і офіційний старт переговорів.
90. Структура переговорів: 35 розділів *acquis* і 6 кластерів.
91. Кластер 1 «Основи»: правовий зміст переговорних позицій.
92. Скринінг законодавства України 2024–2025 рр.: етапи, результати.
93. Національна програма адаптації законодавства України до права ЄС.
94. Роль Конституційного Суду України у виконанні зобов'язань перед ЄС.
95. Справа *Pringle* (C-370/12) та правова природа Європейського стабілізаційного механізму (ESM): межі компетенції ЄС у грошово-кредитній сфері.
96. Доктрина *Foto-Frost* (314/85): монополія Суду ЄС на визнання акта ЄС недійсним.
97. Справа *Les Verts* (294/83) та обмежений доступ до позову про скасування акта (стаття 263 ДФЄС): доктрина «прямої та індивідуальної заінтересованості».
98. Справа *Coman* (C-673/16): тлумачення поняття «подружжя» у контексті Директиви 2004/38/ЄС про право на вільне пересування.
99. Справа *Åkerberg Fransson* (C-617/10): сфера застосування Хартії основоположних прав ЄС за статтею 51.
100. Доктринальні підходи українських науковців (В. Муравйов, І. Яковюк, Р. Петров, Т. Анакіна, О. Трагнюк, К. Смирнова, О. Стрельцова) до проблематики правопорядку Європейського Союзу.

Шкала підсумкового педагогічного контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою НДІ ДБ та МС НАПрН України
А	Відмінно – високий рівень. Здобувач має всебічні знання в межах вимог навчальної програми, уміє формулювати висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати свою світоглядну та громадську позицію. Володіє методологією наукового пізнання, творчої діяльності, уміє застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.	5	90–100
В	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками. Здобувач добре володіє вивченим матеріалом з дисципліни в межах вимог навчальної програми, намагається формулювати світоглядні та методологічні висновки на основі отриманих знань. Володіє методологією наукового пізнання, уміє застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.	4	80–89

	Водночас має певні неточності.		
C	Добре – середній рівень. Здобувач виявляє знання в межах вимог навчальної програми. Робить спроби формулювати світоглядні й методологічні висновки на основі отриманих знань. Уміє застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань за зразком. Робота недостатньо осмислена, допускаються помилки і неточності.	4	75–79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків. Здобувач відтворює частину навчального матеріалу і виявляє здатність формулювати висновки на основі отриманих знань та застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань за допомогою викладача. Втім допускає суттєві помилки.	3	70–74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії. Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, відтворює значну його частину на репродуктивному рівні. Допускаються суттєві помилки.	3	60–69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати іспит. Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, виявляє слабку здатність формулювати висновки на основі отриманих знань та застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань за допомогою викладача. Відповідь має суттєві помилки та прогалини.	2	20–59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс. Здобувач володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів. Допускає суттєві помилки та прогалини.		1–19

**8. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни
Нормативно-правові акти та офіційні документи**

1. Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 7 лютого 1992 р., у консолідованій редакції з урахуванням Лісабонського договору). Official Journal of the European Union. С 202, 7.6.2016, р. 13–46. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>
2. Договір про функціонування Європейського Союзу (у консолідованій редакції). Official Journal of the European Union. С 202, 7.6.2016, р. 47–199. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT>
3. Хартія основоположних прав Європейського Союзу. Official Journal of the European Union. С 202, 7.6.2016, р. 389–405. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>
4. Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз і Договору про заснування Європейського Співтовариства від 13 грудня 2007 р. Official Journal of the European Union. С 306, 17.12.2007, р. 1–271.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Official Journal of the European Union. L 161, 29.5.2014, р. 3–2137. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
9. Регламент (ЄС, Євратом) 2020/2092 Європейського Парламенту і Ради від 16 грудня 2020 р. про загальний режим обумовленості для захисту бюджету Союзу. OJ L 433I, 22.12.2020, р. 1–10.
10. Регламент (ЄС) № 182/2011 Європейського Парламенту і Ради від 16 лютого 2011 р., що встановлює правила і загальні принципи щодо механізмів контролю державами-членами здійснення Комісією виконавчих повноважень. OJ L 55, 28.2.2011, р. 13–18.
11. Внутрішній регламент Європейського Парламенту (10-те видання, грудень 2024 р.). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2024-12-16-TOC_EN.html
12. Внутрішній регламент Ради Європейського Союзу (Council Decision 2009/937/EU). OJ L 325, 11.12.2009, р. 35–61.
13. Регламентний кодекс Європейської Комісії (C(2000) 3614). OJ L 308, 8.12.2000, р. 26.
14. Статут Суду Європейського Союзу (Протокол № 3 до установчих договорів) у редакції Регламенту (ЄС, Євратом) 2024/2019 від 11 квітня 2024 р. OJ L, 2024/2019, 12.8.2024.
15. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
16. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
17. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

18. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
19. Указ Президента України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» від 26 серпня 2021 р. № 448/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>
20. Висновок Європейської Комісії щодо заявки України на членство в ЄС (Communication from the Commission COM/2022/407 final) від 17 червня 2022 р.
21. Висновок Європейської Комісії про прогрес України на шляху до ЄС (Annual Enlargement Report) від 30 жовтня 2024 р. та від 4 листопада 2025 р.
22. Рішення Європейської Ради про надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС від 23 червня 2022 р.
23. Рішення Європейської Ради про відкриття переговорів про вступ України до ЄС від 14 грудня 2023 р.
24. Переговорна рамка ЄС щодо вступу України, ухвалена Радою ЄС 25 червня 2024 р.
25. Рекомендація Комісії 2003/361/ЄС від 6 травня 2003 р. щодо визначення мікро-, малих та середніх підприємств. OJ L 124, 20.5.2003, р. 36–41.
26. Регламент (ЄС, Євратом) 2024/2019 Європейського Парламенту і Ради від 11 квітня 2024 р. про внесення змін до Протоколу № 3 щодо Статуту Суду Європейського Союзу. OJ L, 2024/2019, 12.8.2024.
27. Міжінституційна угода від 13 квітня 2016 р. між Європейським Парламентом, Радою Європейського Союзу та Європейською Комісією про краще правотворення (Better Law-Making). OJ L 123, 12.5.2016, р. 1–14.
28. Регламент (ЄС) № 211/2011 Європейського Парламенту і Ради від 16 лютого 2011 р. про європейську громадянську ініціативу (з наступними змінами, внесеними Регламентом (ЄС) 2019/788). OJ L 130, 17.5.2019, р. 55–81.
29. Висновок Європейської Комісії про прогрес України на шляху до ЄС (Annual Enlargement Report) від 4 листопада 2025 р. URL: <https://enlargement.ec.europa.eu>
30. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 31 липня 2023 р. № 924. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/02.08.2023/081-pravo-dok.filosofiyi-924-31.07.2023.pdf>

Основна література

1. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р. А. Петрова; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». 11-те вид., змін. і допов. Харків: Право, 2024. 488 с.
2. Європейське право: навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 720 с.
3. Інституційне право Європейського Союзу: підручник / Т. М. Анакіна, І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк та ін.; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2023. 432 с.
4. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Харків: Право, 2021. 760 с.
5. Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішніх відносин: монографія. Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 415 с.
6. Опришко В. Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. Право Європейського Союзу: підручник. Київ: КНЕУ, 2022. 622 с.

7. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посіб. Київ: К.І.С., 2021. 398 с.
8. Анакіна Т. М. Прецедентне право Європейського Союзу: монографія. Харків: Право, 2020. 308 с.
9. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права Європейського Союзу: монографія. Харків: Право, 2020. 380 с.
10. Смирнова К. В. Європейське економічне право: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 462 с.
11. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 212 с.
12. Право Європейського Союзу. Особлива частина: підручник / за ред. М. Р. Аракеляна та О. К. Вишнякова. Одеса: Фенікс, 2021. 776 с.
13. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: монографія. Київ: Алерта, 2020. 542 с.
14. Європейський Союз: правові основи устрою, функціонування та розвитку: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Москаленко. Київ: Видавництво НАН України, 2024. 380 с.
15. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: науково-практичний коментар / за ред. В. І. Муравйова, К. В. Смирнової. Київ: Алерта, 2022. 644 с.
16. Schütze R. European Union Law. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2025. 1096 p.
17. Schütze R. Introduction to European Law. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. 400 p.
18. Craig P., de Búrca G. EU Law: Text, Cases, and Materials. 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2024. 1424 p.
19. Chalmers D., Davies G., Monti G. European Union Law: Text and Materials. 5th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 1180 p.
20. Lenaerts K., Maselis I., Gutman K. EU Procedural Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. 944 p.
21. Solanke I. EU Law. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 540 p.
22. Costa M., Pearce S. Steiner & Woods, EU Law. 15th ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. 784 p.
23. Hartley T. C. The Foundations of European Union Law. 9th ed. Oxford: Oxford University Press, 2024. 524 p.
24. Tomášek M., Šmejkal V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС / пер. з чеськ. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024. 1780 с.
25. Barnard C., Peers S. (eds.). European Union Law. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. 992 p.
26. Wessel R. A., Werner W. G. (eds.). EU External Relations Law: Text, Cases and Materials. 4th ed. Oxford: Hart Publishing, 2024. 888 p.
27. Fichera M. The EU and Constitutional Time: The Significance of Time in Constitutional Change. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. 180 p.
28. Petersen N. Proportionality and Judicial Activism: Fundamental Rights Adjudication at the Court of Justice of the EU. Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 314 p.

Додаткова література

1. Анакіна Т. М. Преюдиційне звернення національних судів до Суду Європейського Союзу: правовий аналіз доктрини CILFIT. Право України. 2022. № 5. С. 78–94.

2. Бочарова Н. В. Реформа інституційної архітектури ЄС після Брекзиту. Часопис Київського університету права. 2023. № 1. С. 245–253.
3. Войтенко І. С. Доктрина верховенства права ЄС у практиці національних конституційних судів: компаративний аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. Т. 31. № 2. С. 119–138.
4. Дір І. Ю. Основні характеристики *acquis communautaire* Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 348–355.
5. Журавльова К. М. Скринінг законодавства України на відповідність *acquis* ЄС: правовий механізм та перші результати. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. С. 112–119.
6. Калашник О. Ю. Регламент 2020/2092 про режим обумовленості: новий інструмент захисту цінностей Союзу. Європейські перспективи. 2023. № 2. С. 56–67.
7. Кашинцева О. Ю. Лісабонський договір як точка інституційної трансформації Європейського Союзу. Європейське право. 2021. № 1. С. 19–34.
8. Микієвич М. М. Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС: інституційні та правові засади після Лісабонського договору. Український часопис міжнародного права. 2022. № 3. С. 18–34.
9. Муравйов В. І. Правове регулювання внутрішніх ринкових свобод ЄС: сучасний стан і виклики. Юридичний журнал «Право України». 2024. № 2. С. 55–73.
10. Орловська І. Г. Європейський Стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України. Південноукраїнський правовий часопис. 2022. № 4, ч. 2. С. 40–46.
11. Петрова А. М. Європейська громадянська ініціатива (стаття 11(4) ДЄС): правовий механізм і практика 2012–2024 рр. Українсько-європейський науковий журнал. 2025. № 1. С. 75–89.
12. Петров Р. А. Конституційний плюралізм у праві Європейського Союзу: теоретичні засади та сучасні виклики. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2023. Т. 12. С. 7–25.
13. Сімейкін О. С. Європейська прокуратура (EPPO): правова природа і перші результати діяльності. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2024. № 7. С. 102–115.
14. Смирнова К. В. М'яке право Європейського Союзу: правова природа і юридичне значення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 142–151.
15. Стрельцова О. В. Скринінг *acquis* ЄС у переговорному процесі України: проблеми та перспективи. Вісник Конституційного Суду України. 2025. № 2. С. 56–73.
16. Трагнюк О. Я. Реформа Загального суду ЄС 2024 р.: правові аспекти передачі преюдиційної юрисдикції. Часопис Київського університету права. 2024. № 4. С. 187–198.
17. Шевчук С. В. Висновок Суду ЄС 2/13: правові наслідки для механізму захисту основоположних прав у європейській правовій системі. Вісник Конституційного Суду України. 2023. № 1. С. 41–60.
18. Шульга А. М., Передерій О. С., Григоренко Є. І. Чинники формування та трансформації правопорядку Європейського Союзу: теоретико-правовий аспект. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2023. № 5. С. 69–76.
19. Яковюк І. В. Конституціоналізація права Європейського Союзу: доктрина та сучасні виклики. Право України. 2023. № 8. С. 44–67.
20. Яковюк І. В., Трагнюк О. Я. Європеїзація соціальної політики України як виклик соціальній державі. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2022. Спецвипуск до Дня Незалежності України. С. 222–230.

21. Avbelj M., Komárek J. (eds.). *Constitutional Pluralism in the European Union and Beyond*. Oxford: Hart Publishing, 2022. 412 p.
22. Bobić A. *The Jurisprudence of Constitutional Conflict in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2022. 280 p.
23. Bonelli M., Eliantonio M., Gentile G. (eds.). *Article 47 of the EU Charter and Effective Judicial Protection*. Oxford: Hart Publishing, 2022. 384 p.
24. Closa C., Kochenov D. (eds.). *Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 342 p.
25. Daly E. *The Idea of Europe in the Theory of Constitutional Pluralism*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. 248 p.
26. Lenaerts K., Adam S. *The Court of Justice of the European Union: Origin, Composition, and Functioning*. The Hague: Hart Publishing, 2024. 410 p.
27. Lindeboom J., Wessel R. A. *The Autonomy of EU Law, Legal Theory and European Integration*. *European Papers*. 2023. Vol. 8, No. 3. P. 1247–1257.
28. Pollicino O., De Gregorio G. (eds.). *The Court of Justice and Fundamental Rights: A New Era in EU Law*. Oxford: Hart Publishing, 2023. 396 p.
29. Sadurski W. *Poland's Constitutional Breakdown*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. 320 p.
30. Scharpf F. W. *Democracy and Legitimacy in the European Union*. London: Routledge, 2022. 232 p.
31. Scheppele K. L., Kochenov D., Grabowska-Moroz B. *EU Values are Law, after All: Enforcing EU Values through Systemic Infringement Actions by the European Commission and the Member States of the European Union*. *Yearbook of European Law*. 2021. Vol. 39. P. 3–121.
32. Tichy L., Reich N. (eds.). *The Acquis of EU Civil Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 510 p.
33. Van Cleynenbreugel P. *EU Constitutional Law: Cases and Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2024. 680 p.
34. Weiler J. H. H., Hofmann H. C. H., Türk A. (eds.). *The European Union Charter of Fundamental Rights: Towards a More Human Rights Friendly Union*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2022. 432 p.
35. Witte B. de, Mayoral J. A., Jaremba U., Wind M., Podstawa K. (eds.). *National Courts and EU Law: New Issues, Theories and Methods*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024. 384 p.

Інтернет-ресурси та електронні бази даних

1. EUR-Lex - Доступ до права Європейського Союзу: <https://eur-lex.europa.eu>
2. CURIA - Офіційний сайт Суду Європейського Союзу: <https://curia.europa.eu>
3. Європейський Парламент: <https://www.europarl.europa.eu>
4. Європейська Комісія: <https://commission.europa.eu>
5. Європейська Рада і Рада ЄС: <https://www.consilium.europa.eu>
6. Європейський центральний банк: <https://www.ecb.europa.eu>
7. Рахункова палата ЄС: <https://www.eca.europa.eu>
8. Європейський омбудсмен: <https://www.ombudsman.europa.eu>
9. Європейська прокуратура (EPPO): <https://www.eppo.europa.eu>
10. Європейське відомство з питань боротьби з шахрайством (OLAF): <https://anti-fraud.ec.europa.eu>
11. Портал про вступ України до ЄС (Урядовий офіс координації європейської і євроатлантичної інтеграції): <https://eu-ua.kmu.gov.ua>

12. Сайт Міністерства закордонних справ України, розділ «Євроінтеграція»: <https://mfa.gov.ua/zovnishnoyi-politiki/evropejska-integraciya>
13. Common Market Law Review (Wolters Kluwer): <https://kluwerlawonline.com/journal/common-market-law-review>
14. European Law Journal (Wiley): <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/14680386>
15. European Constitutional Law Review (Cambridge University Press): <https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review>
16. Journal of European Integration (Taylor & Francis): <https://www.tandfonline.com/journals/geui20>
17. European Papers - A Journal on Law and Integration: <https://www.europeanpapers.eu>
18. Verfassungsblog – On Matters Constitutional: <https://verfassungsblog.de>
19. European Law Blog: <https://europeanlawblog.eu>
20. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <https://www.rada.gov.ua>
21. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України: <https://www.kmu.gov.ua>
22. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України: <https://www.ccu.gov.ua>
23. Бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого: <https://library.nlu.edu.ua>
24. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського: <https://www.nbu.gov.ua>
25. Наукова бібліотека НаУКМА: <https://library.ukma.edu.ua>
26. Сайт Європейського Суду з прав людини: <https://www.echr.coe.int>